

Т. Красюк, здобувачка НЮА України

Правове регулювання робочого часу керівних науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації

Ефективність управління вищими навчальними закладами (ВНЗ), виконання статутних завдань залежать від професійного рівня їх керівників, у тому числі наукової кваліфікації, наявності наукового ступеня і вченого звання, науково-творчого потенціалу, авторитету в середовищі науково-педагогічної громадськості, ділових та інших якостей, стану здоров'я. Але важливе значення має також створення для керівних працівників ВНЗ сприятливих режимів їх робочого часу.

Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 р. за № 336 затверджено новий «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників»¹. Його видання зумовлено необхідністю приведення кваліфікаційних характеристик професій працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності, у відповідність до вимог нових законів, прийнятих останніми роками, у тому числі Закону України від 17 січня 2002 р. за № 2984-III «Про вищу освіту» та Класифікатора професій ДК 003-95.

Згідно з цим Довідником усі працюючі підрозділяються на керівних працівників, керівників структурних підрозділів, професіоналів, фахівців і технічних службовців. До керівників зазначений Довідник відносить безпосередньо керівників підприємств, установ, організацій, керівників первинних структурних підрозділів і керівників структурних підрозділів вищого рівня.

З огляду на це до керівних працівників ВНЗ треба віднести перш за все ректорів, проректорів, деканів. Проректорів та деканів слід вважати керівниками структурних підрозділів вищого рівня. Завідувачі кафедр та керівники інших структурних підрозділів є керівниками первинних структурних підрозділів.

Що стосується завідувачів кафедр, то вони є науково-педагогічними працівниками, а тому при визначенні їх робочого часу слід виходити з шестигодинного робочого дня, як і для усіх інших науково-педагогічних працівників, тобто професорів, доцентів, старших викладачів, асистен-

¹ Див.: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 року за № 336 // <http://www.nau.kiev.ua>.

тів. Керівники інших структурних підрозділів, наприклад, проректор з адміністративно-господарської роботи або проректори, діяльність яких не пов'язана з науково-педагогічною діяльністю, в тому числі керівники інших служб (бухгалтерія, економічний відділ), працюють на умовах нормального семигодинного робочого дня.

Ректори, проректори та декани, крім проведення науково-педагогічної роботи, виконують також адміністративні функції, адже вони наділені адміністративними повноваженнями. Отже, їх статус можна вважати подвійним. З одного боку, вони виконують управлінські функції, а з другого — є науково-педагогічними працівниками. Про це свідчить ст. 48 Закону України «Про вищу освіту», де закріплено перелік основних посад науково-педагогічних працівників ВНЗ. До цього переліку включено посади ректора, проректора та декана. Оскільки вони визнані науково-педагогічними працівниками, то на них, на нашу думку, треба поширювати норми законодавства про скорочений, тобто шестигодинний, робочий день.

Питання про визначення робочого часу професорів, доцентів, асистентів тощо вже піддавалося науковому дослідженню. Цій проблемі приділяли увагу А. Абрамова, І. Дмитрієва, Е. Войленко, В. Гейхман, А. Рубцов, В. Пастухов, В. Толкунова та інші фахівці у галузі трудового права. Що стосується робочого часу керівних працівників ВНЗ, то з цих питань, на жаль, взагалі відсутні будь-які дослідження.

Метою даної статті є виявлення особливостей у правовому регулюванні робочого часу керівних науково-педагогічних працівників ВНЗ III–IV рівнів акредитації, а саме ректорів, проректорів та деканів, та внесення пропозицій по його вдосконаленню.

Правове регулювання робочого часу керівних працівників вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, зокрема, ректорів, проректорів та деканів, тривалий час не знаходило чіткого відповідного обґрунтування. Свого часу в постанові РНК СРСР від 22 серпня 1940 р. «Про зміну постанови Раднаркому СРСР від 11 листопада 1937 року за № 2000 «Про введення штатних посад і посадових окладів для професорсько-викладацького складу у вищих навчальних закладах»» передбачалося, що для викладачів встановлено в середньому скорочений шестигодинний робочий день при шестигодинному робочому тижні¹. У цьому акті не вирішувалося окремо питання про тривалість робочого часу ректорів, проректорів та деканів.

І лише в п. 10 Інструктивного листа Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР від 13 квітня 1981 р. за № 8 «Про порядок

¹ Див.: СП СРСР. – 1940. – № 22. – Ст. 546.

оплати праці професорсько-викладацького складу, наукового, навчально-допоміжного та адміністративно-господарського персоналу вищих навчальних закладів» було передбачено, що робочий день професорсько-викладацькому складу встановлено тривалістю в шість годин; навчально-допоміжному та адміністративно-господарському персоналу — сім годин при шестиденному робочому тижні¹. У цьому листі фактично було допущено перекручення, яке полягало у тому, що Міністерство відмовилося від словосполучення «в середньому». Якщо у нормативно-правовому акті 1940 р. йшлося про шестигодинний робочий день у «середньому», то вже в Інструктивному листі 1981 р. говорилося про те, що професорсько-викладацькому складу встановлено робочий день тривалістю в шість годин при шестиденному робочому тижні. Це положення на практиці деякі керівники ВНЗ стали тлумачити таким чином, що всі науково-педагогічні працівники повинні були перебувати на робочому місці щодня не менше шести годин. І дійсно, в деяких ВНЗ викладачі «відсиджувались» щодня по шість годин незалежно від того, чи були у цей день лекції або інші форми педагогічної роботи.

Інструктивним листом 1981 р. адміністративно-господарському персоналу встановлювався семигодинний робочий день при шестиденному робочому тижні. І з того часу вважалося, що ректори та проректори повинні працювати щодня сім годин. Цей лист вже втратив чинність, а Закон України «Про вищу освіту» обмежився загальною фразою про те, що робочий час науково-педагогічного працівника визначається Кодексом законів про працю України. Про робочий час ректорів, проректорів і деканів у Законі не згадується.

Не вирішувалося в Інструктивному листі 1981 р. й питання про тривалість робочого дня деканів. Тому нині, коли цей лист втратив чинність, ректори, проректори і декани продовжують працювати на умовах семигодинного робочого дня.

У Типових правилах внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів України, затверджених Наказом Міністра освіти України від 20 грудня 1993 р. за № 455², також не визначається тривалість робочого дня у зазначених працівників.

Посада декана була взагалі відсутня в штатних розписах ВНЗ. Про деканів згадувалося лише у документах про порядок їх обрання та документах, у яких передбачався розмір доплати за виконання обов'язків деканів. На жаль, такої важливій посаді, як декан, у законодавстві не

¹ Див.: Бюл. Міністерства вищого і середнього спеціального образования СССР. – 1981. – № 7. – С. 32.

² Див.: Інформ. збірник Міністерства освіти України. – 1994. – № 21. – С. 3.

приділялося належної уваги. І лише після прийняття Закону України «Про вищу освіту» Наказом Міністерства освіти і науки України від 5 травня 2005 р. за № 275 про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 29 березня 2001 р. за № 161 передбачено посаду декана із встановленням йому посадового окладу¹. Зміни до його правового статусу було внесено Законом України «Про вищу освіту». Статтею 40 «Обрання на посаду та звільнення з посади керівника факультету» цього Закону його було визнано особою, яка виконує свої повноваження на постійній основі. Це визначає принципово новий підхід до деканів факультетів. Якщо раніше вони обиралися з найдосвідченіших професорів та доцентів, які частину одного робочого часу присвячували науково-педагогічній роботі, а іншу — функціям декана, за що одержували надбавку до заробітної плати, то тепер вони можуть протягом робочого дня безпосередньо виконувати функції декана. Декан тепер одержує оклад за основною посадою, а за науково-педагогічну роботу він може одержувати заробітну плату на умовах погодинної оплати або сумісництва.

Безпосереднє управління ВНЗ здійснює ректор, який несе повну відповідальність за його роботу. Функція по управлінню ВНЗ залишається вельми складною, адже управління людьми, зокрема науково-педагогічним персоналом та студентами, завжди визнавалось одним із складних і високих із усіх мистецтв².

Обов'язки ректора визначено у ст. 32 Закону України «Про вищу освіту». У ч. 2 цієї статті сформульовано повноваження керівника ВНЗ в основних сферах освітньої діяльності та її забезпечення. Зокрема, керівник ВНЗ в межах наданих йому повноважень: вирішує питання діяльності закладу, затверджує його структуру та штатний розпис; видає накази і розпорядження, обов'язкові для виконання всіма працівниками ВНЗ і його структурними підрозділами ВНЗ; представляє ВНЗ у державних та інших органах, а також виконує інші складні функції.

Більш конкретно обов'язки ректора ВНЗ передбачено у Типових правилах внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів України. У цьому акті, зокрема, встановлено, що ректор зобов'язаний забезпечити необхідні організаційні та економічні умови для проведення навчально-виховного процесу на рівні державних стандартів якості освіти, для ефективної роботи педагогічних та інших

¹ Див.: Офіц. вісник України. – 2005. – № 25. – Ст. 1461.

² Див.: Гончарова Г. С. К вопросу о демократизации правовых вопросов управления вузами // Структура освіти в регіоні: проблеми оптимізації: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Х., 1996. – С. 72–73.

працівників закладу освіти відповідно до їхньої спеціальності та кваліфікації; вдосконалювати навчально-виховний процес, упроваджувати в практику кращий досвід роботи, пропозиції педагогічних та інших працівників, спрямовані на поліпшення роботи закладу освіти; організувати підготовку необхідної кількості науково-педагогічних кадрів; забезпечувати виплати заробітної плати педагогічним та іншим працівникам у встановлені строки; надавати відпустки всім працівникам закладу освіти відповідно до графіку відпусток та ін.

Посадові інструкції для ректорів, як правило, не розробляються, оскільки їх повноваження визначено названими нормативно-правовими актами та статутами ВНЗ. На сьогодні, на жаль, відсутній кваліфікаційний довідник для науково-педагогічних працівників ВНЗ.

На думку А. Омарова, керівник займає ключове становище у системі управління. Йому доводиться виконувати різноманітні, але взаємоповнюючі функції. Йдеться переважно про функції адміністратора, організатора, спеціаліста, громадського діяча, вихователя. В діяльності керівника ці функції реалізуються у тісному взаємозв'язку¹.

Ректору доводиться вирішувати непрості організаційні, фінансові, правові, психологічні та інші питання. У ВНЗ працюють різні за професійною ознакою особи: професорсько-викладацький склад, науковці, навчально-допоміжний та обслуговуючий персонали, інженерно-технічні працівники, інші спеціалісти. Вони мають різні інтереси. Професори, доценти, асистенти, науковці, лаборанти, інженери, економісти, слюсарі, електрики, прибиральниці виконують різні трудові функції, але їх робота спрямована на виконання головного завдання ВНЗ — підготовку висококваліфікованих спеціалістів для потреб різних галузей економіки. Ректор зобов'язаний гармонізувати інтереси усіх працюючих і студентів².

Т. Боголіб вважає, що ректор стимулює зусилля для досягнення консенсусу в ВНЗ. Чесність, авторитетність, терплячість і повага до інших — якості ректора, важливіші ніж менеджмент³. Отже, елементи педагогіки і дидактики посідають серед обов'язків ректора важливе місце.

Виконання наведених завдань зобов'язує державу створювати для ректорів сприятливі режими робочого часу.

Згідно з правовими нормами, визначеними у ч. 3 ст. 32 Закону України «Про вищу освіту», у ВНЗ може бути введено посаду почесного ректора

¹ Див.: *Омаров А. М.* Руководитель. Размышление о стиле управления. – М., 1987. – С. 11.

² Див.: *Гончарова Г. С.* Колективний договір у вищих навчальних закладах Ш–ІУ рівнів акредитації// Навч.-наук. посіб. – Х., 2004. – С. 11.

³ Див.: *Боголіб Т. Б.* Принципи управління вузом. – К., 2004. – С. 176.

(президента), начальника, директора тощо. На цю посаду в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, може бути призначений керівник ВНЗ при виході його на пенсію з посади керівника ВНЗ і якщо він пропрацював на посаді керівника не менше двох строків підряд. Якщо у ВНЗ вводиться посада почесного ректора, то свої функції він може виконувати як в межах шестигодинного робочого дня, так і на умовах неповного робочого дня. Режим роботи почесного ректора визначає ректор ВНЗ.

Проректор (заступник директора) підпорядкований безпосередньо керівникові (ректору, директору) ВНЗ. Проректор (заступник директора) виконує свої обов'язки відповідно до основних напрямів своєї роботи. Наприклад, проректор з навчальної роботи забезпечує: контроль за виконанням навчальних планів, складанням та виконанням графіку навчального процесу, розкладом занять та іспитів; контроль за якістю навчального процесу; контроль за розробкою та виконанням навчальних програм, робочих планів по дисциплінах, індивідуальних планів роботи викладачів; аналіз результатів екзаменаційних сесій; організацію роботи по забезпеченню належної дисципліни студентів тощо.

Проректор з наукової роботи забезпечує: планування, організацію та контроль за виконанням держбюджетних та госпдоговірних науково-дослідницьких робіт кафедрами та іншими науковими підрозділами ВНЗ; впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес; організацію наукових і науково-практичних конференцій, «круглих столів», семінарів; планування, підготовку й видання наукових збірників, монографій та ін.

Функції проректора (заступника директора) з питань гуманітарної освіти та виховання визначено орієнтованим переліком, який підготовлено на виконання рішення колегії Міністерства освіти України від 28 жовтня 1998 р. за № 14/6–8 «Про стан та проблеми національно-громадського виховання у вищих навчальних закладах України». Відповідно до цього документа проректор з питань гуманітарної освіти та виховання спільно з проректором (заступником директора) з навчальної роботи здійснює науково-методичне та кадрове забезпечення виховного процесу у ВНЗ; створює умови для реалізації безперервної системи виховання шляхом поєднання навчання та позалекційних заходів; сприяє визначенню навчальних курсів та спецкурсів; організовує проведення науково-практичних конференцій, олімпіад; залучає діячів науки, права, культури, спеціалістів інших галузей до участі в підготовці студентів до майбутньої роботи¹.

¹ Див.: Інформ. збірник Міністерства освіти України. – 1999. – № 11. – С. 25–28.

Повертаючись до обов'язків ректорів, слід зазначити, що вони виконують широке коло складних обов'язків, а тому тривалість робочого часу у ректорів, проректорів та деканів, на нашу думку, має бути однаковою — шість годин. Підставою для такого висновку є ст. 51 КЗпП України, яка дозволяє встановити скорочену тривалість робочого часу для окремих категорій працівників. У КЗпП України згадувалися лише лікарі та вчителі. До цієї категорії працівників належать й ті, хто здійснює керівні та управлінські функції у ВНЗ. Вважаємо, що ця стаття дає підстави для можливості встановити скорочений робочий день для керівних науково-педагогічних працівників ВНЗ.

У межах шестигодинного робочого дня керівні працівники ВНЗ, крім проректора з адміністративної роботи, повинні виконувати всі види навчальної, методичної, наукової й організаційної роботи, передбачені у Наказі Міністерства освіти і науки України від 7 серпня 2002 р. «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів»¹.

З урахуванням викладеного зазначимо, що керівні працівники ВНЗ повинні працювати на умовах шестигодинного робочого часу, оскільки вони є науково-педагогічними працівниками.

Надійшла до редколегії 25. 12. 05

¹ Див.: Офіц. вісник України. – 2002. – № 35. – Ст. 1665.